

Réteggkultúra – Bányásznapi és a Szent Borbála-napi. 31. éve újra ünnep a Szent Borbála nap.

Minden társadalom egyik fenntartó eleme az emlékezés, amely a kulturális értékrendben és a réteggkultúrákban jelenik meg. A magyar emlékezetkultúra jelentős területe a bányászati emlékek köre. A mára kialakult állapotból kitűnik, hogy bányász közösségi identitásukban sértett bányászok magatartásában a szakma, foglalkozás valós alappal megszűnésének veszteségérzete erőteljes „ellenállást” és tudatos örökségteremtést eredményezett. Ennek következménye, hogy fenntartson valamiféle bányász-folytonosságot, valamint a hagyományörző gyakorlaton keresztül felhívja magára (a bányászatra) a figyelmet.

„Ha nincs bánya, legyen emléke.” – talán ebben foglalhatók össze a ma két jeles nappal rendelkező hajdani ágazat ünnepével kapcsolatos történések.¹

Magyarországon 1951-ig bányavidékenként változó időpontban – de a hagyományozódás nyomán – általánosan december 4-én tartották bányászünnepet. 1951-től országosan szeptember első vasárnapját jelölték ki a bányászünnepé. Ezzel úgy tűnt, megszűnt az évszázadok óta szokásjogként megtartott december 4-i Szent Borbála ünnep. A szeptemberi Bányásznapi mozgalommá nőtt fel, több naposra alakult. Szeptember első vasárnapja kibővült az előtte lévő két nappal, már pénteken elkezdődnek a megemlékezések, koszorúzások, kulturális szórakoztató programok. A központi ünnepség mellett a bányavidékeken is megtartották a Bányásznapi napot. Hatása meghatározó volt a kialakult és új bányászréteg formálódásában, a bányásztudat, a hagyomány megőrzésében, a visszaemlékezésekben².

1951 – az első magyar Bányásznapi

1951-ben iktatták törvénybe szeptember első vasárnapját, mint a bányásznapi időpontját. Az országban akkor nagy erőfeszítések történtek a széntermelés mindenáron történő fokozására. Minden ágazatban szovjet mintára munkaverseny szerveződött. Erőteljes munkaverseny szervezés, politikai támogatás, a juttatások és a bérek növelése kísérte a folyamatot. A bányászság megbecsülése, a munkaverseny, a kiemelkedő teljesítmények ösztönzése, az áldozatos munka hozott eredményeket, de nem volt képes kielégíteni a célokat. A széntermelésben kiemelkedően folyt a munkaverseny, a szovjet a Sztahanov mozgalom példájára.³ A versenynek második világháborúban, majd a szovjet gazdaság újjáépítésében is nagy szerep jutott, hazánkban is kiemelkedő eredmények születtek. 1945 után az akkor szocialista rendszerbe került országok bányászata élt a versenyek adta lehetőségekkel majd szovjet példa (a Szovjetunióban 1948-ban határoztak a Bányásznapi napról) nyomán bányászai megbecsülése és tisztelete jeléül sorra határoztak bányásznapi napokról. Több körülmény is befolyásolta a magyar Bányásznapi kijelölését: az egyik kiindulópont a bányászat eredményei voltak. 1951-ben akkor az Alkotmány napjára szervezett széntermelési versenyt a kisterenyei bányászok nyerték. Előtte egy évvel, a rendkívül nehéz munkakörülmények és a lelkes munka állapotában történt a magyar szénbányászat egyik legsúlyosabb szerencsétlensége a tatabányai XII-es aknában, a 928-as munkahelyen. 1950. december 30-án az éjszakai műszakba 113 tatabányai, vértesszőlősi és héregi bányász szállt le. 23 óra 20 perckor nagy területre kiterjedő sújtólég- és sorozatos szénporrobbanás történt, melynek következtében 81 bányász hősi halált halt. A bányászok elégedetlensége, a tatabányai

¹ „Ha nincs bánya, legyen emléke Emlékezetstratégiák vizsgálata a pécsvasasi bányász közösségben. TDK Pályázat. „Vasasbányatelep” jelíggel. Kézirat. https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/5423/274_18.pdf?sequence=1&isAllowed=y

² Szenttamási István Tamás (2007) „A bánya, az volt az életem...” A munkahely hatása az identitás alakulására a szocialista Lyukóbányán. Múltunk, 2007. 2. 83–104. <http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2017/01/szenttamasi.pdf>

³ Krisztián Béla (2010) Ami már történelem. 2010 augusztusa - megdőlt Sztahanov 1935. évi rekordja. Bányamunkás.

bányaszerencsétlenség a bányászság helyzetét, hangulatát javítandó szükséghelyzetet teremtett. Az ágazat a munkásmozgalomnak is emléket állítandó, az 1919. szeptember 6-ai tatabányai csendőrsortúzra is emlékeztetni kívánt. A bányamunkások Tatabányán 1919-ben az ellátási körülmények, a munkafeltételek nehézsége és a kiszolgáltatottság ellen tüntetést tartottak. Egy beszámoló erről így írt: „A tatabányai csendőr karhatalmi parancsnokság jelentése alapján jelentem, hogy folyó hó 6-án Tatabányán mintegy 200-250 főnyi bányamunkás dorongokkal és tégladarabokkal felfegyverkezve a bányaigazgatóság elé vonult, a kijáratokat elállva követelte a csendőrség által letartóztatott kommunisták kiadását, az igazgatóságot az életbiztonságot veszélyeztető fenyegetésekkel illetőket a helyszínen megjelent csendőrpárőr szétosztásra szólította fel. A tömeg a járőrrel szembehelyezkedett, a tömeg részéről revolverlövés és tégladarabok estek a járőr elé, a járőr erre a tüzelést megnyitotta, amelynek következtében 4 munkás azonnal meghalt, 2 könnyebben, 26 nehezebben megsebesült, a csendőrség részéről 1 ember megsebesült, megerősítésről intézkedések megtételtek. Tatabánya, 1919. szeptember 7.”⁴ Volt még egy indok: a kommunista rendszer az új bányászünnepel megszakítani szándékozott az évszázados Borbála tiszteletet, kiiktatva a vallási kapcsolatot a bányászság életéből.

Így 1951-től szeptember első vasárnapján országosan egységesen tartották a bányásznapot. Pécselt a megyei lap, a Dunántúli Napló először a lap történetében „Éljen az első magyar Bányásznapi!” keretes köszöntővel, „Bányászaikat ünnepeljük” vezércikkkel köszöntötte a bányászokat az 1951. szeptember 2. vasárnapj szám első oldalán.

A Bányásznapi beépült az ünnepek közé. Eseményei tömegeket mozgattak meg, a bányásznapi készült művészeti alkotások, népszerűsítő tárgyak (bélyegek, cigaretták, gyufacímkek, szalvéták, naptárak, étkészletek, korsók, stb.) az ágazat kulturális gazdagodását is jelezték. Kiemelkedő szerepe volt a Bányásznapi szervezésében a BDSZ-nek. Nemzetközileg is éltető volt ez a nap – a szocialista országok bányász szakszervezetei meg a nyugati bányász szervezetek is részt vettek az ünnepségeken, a testvérvállalati és testvértelepülési kapcsolatok delegációk fogadásával is éltek az ünnepen.⁵ A Bányásznapi közösségépítő befolyása máig követhető, máig részei a volt bányavidékek ünnepségeinek, de az állami megemlékezések is megmaradtak eddig.

A volt bányászok mindaddig érzékenyen figyelik a jeles nap történetét. Pécselt például 1993. után hosszú ideig szinte alig volt nyoma a bányásznapi megemlékezésnek. A közvélemény a bányászságot egyfajta gyanakodással nézte, mint a baloldal pregnáns képviselőjét, maradványát. Ezt a megítélést nehéz volt felszámolni. 2011. szeptember 4-e fordulópontot jelentett az egykori pécsi bányászok számára. Ezen a napon 18 év után először tartottak központi bányásznapi ünnepséget a pécsi belvárosban. A rendezvény célja az volt, hogy a város figyelmét újra ráirányítsa egy elfelejtett foglalkozási csoport érdemi múltjára és megteremtse a hagyományörzés nyilvános, reprezentatív kereteit.

Ott, ahol úgy látják, a volt ünnep nem kap elég figyelmet, ezt szóvá is teszik. Így Pécselt a bányabezárások után – számos társadalmi kezdeményezés folyamatos jelenléte és eredményei ellenére – hivatalosan idővel ellaposodott a figyelem a hajdan éltető bányászat emlékei nagy nyilvánosságáért. A Bányásznapi programja csak a rendezvények előtt jelent meg a sajtóban esetlegesen, a városi igazgatás hivatalos programjai alig vagy nem emlékeztek meg a hajdani iparágról, szemben pl. a komlói hagyományörzés dinamikájával.

A mecseki bányászság hagyományörzését kitaróan és felkészülten képviselő Pécsi Bányásztörténelmi Alapítvány tevékenysége, a volt bányászok egyéni és csoportos megemlékezései – számos nehézség közepette – meghatározóak e téren.

Ez az igény tükröződött – a sok közül – egy olvasói levélben: „Ma már megyénkben ezek az iparágak (aknamélyítés, érc- és szénbányászat – KB) megszűntek, a bányákat bezárták, az aknákat tömedékeléssel kivégezték, azonban a minden év szeptemberének első vasárnapjára eső Bányásznapi nem szűnt meg még meg.

⁴ Baráth Lajos (1971) Sortűz. Magvető. Budapest. 265 oldal.

⁵ Rab Ferenc – Békés Sándor – Erb János (1966) Harmincezer bányász. Mikor kap Komló méltó bányászemlékművet? Ünnepelet a megye. Bányásznapi. Az NDK bányászkielégítési Hidason együtt ünnepelet a helyiekkel. Dunántúli Napló. 1966. szeptember 5. A Bányásznapi nyugati bányász-vendégei is gyakran szerepelettek, Pécselt és Komlón rendszeres részvevők voltak a szovjet helyőrségek meg a szovjet bányászok kiadottségei.

Ezen a napon azokon a településeken, ahol valamikor bányauzem működött, tisztelegnek és emlékeznek az iparág működésével kapcsolatban létrehozott emlékhelyek előtt. Ez Pécs városában a korábbi években is megtörtént, hiszen a Hősök terén, Uránvárosban, az Ágoston téren, a szabolicsfalui Mártírok emlékművénél és még néhány helyen megemlékezések és koszorúzások is voltak. Persze, hogy ezeken ne csak néhány érdeklődő és volt bányász legyen jelen – hiszen igen sok család kenyérkeresője dolgozott a bányában – a programok időpontjait a médiában meghirdették. A bányai emlékeket őrző egyesületek, szervezetek igyekeztek a még élő munkatársaikat szintén értesíteni.

Példának Komlót emelném ki: már az év elején közzétett éves rendezvénynaptárunkban szerepelt a Bányásznapi megünneplése – amiről a Dunántúli Naplóban olvashattunk is.

Mi történt Pécsen? Csak a rendezvényeket megelőző egy-két napon lehetett értesülni a megyeszékhely megemlékezéseiről az interneten. Pedig pénteken Meszesen a Bányamentők szobránál, szombaton délelőtt a Hősök terén, majd vasárnap az Ágoston téri emlékműnél történt megemlékezés és koszorúzás. Ezek mellett érdekesség, hogy Vasason Retro Bányásznapot tartottak szombaton, sőt, mivel politikusok is megemlékező beszédet mondtak, állami pénz is érkezett rá. Vasárnap az uránvárosi bányásznapi kerület sor.

Lehet, hogy csak én gondolom azt, hogy Pécs város vezetésének, képviselőinek a minden év elején elkészített, kulturális programokat tartalmazó rendezvénynaptárában szerepelnie kell a pécsi Bányásznapi napoknak is? Ha országsszerte a volt bányászterületeken ez nem szégyen, abban reménykedem, hogy Pécsen se érzi senki annak! Jó szerencsét! Nagy Emil, volt aknamélyítős”.⁶

A Borbála-tisztelet

Az európai bányászatban a bányászság ünnepe történetileg a december 4-i Szent Borbála naphoz kapcsolódik. Az emberek Istenbe vetett hite, e hit képviselőinek ismerete és az emberi élet nehézségei, a balesetek, betegségek elhárítása és a boldog halál kérése alakította a segítőszentekhez fordulást a kora középkortól. A tizennégy segítőszent (Quatuordecim Auxiliatores, Quatuordecim Advocati, Vierzehn Nothelfer) az első századok keresztény vértanúi, a hagyomány szerint haláluk előtt ígéretet kaptak Istentől, hogy a hozzájuk fordulókat nagy bajaikban megsegíthetik. A bányamunka nehéz és veszélyes volta között a veszélyek megelőzéséért és elhárításáért a bányászok Istentől kértek segítséget az oltalmat segítő szentek családjába tartozó Szent Borbálán keresztül. A Borbála tisztelet a német nyelvterületen alakult ki, a 14. és 15. századra európa-szerte elterjedt. Tiszteletét a betelepülő bányászok hozták magukkal, a szénbányászat terjedésével, a bányamunkásság tömegesedésével vált általánossá⁷. Az ünnep közös misével kezdődött, munkaszünettel, vigalmakkal párosult, a vállalatok jutalmait, az előléptetéseket, a vándorbizonyítványt ilyenkor ünnepélyesen adták át. 1922-ben a MUNKÁS című újság a következőképpen számolt be a pécsszabolcsi bányászok Borbála-napi vigasságáról: „A Magyarországi út mellett, György-akna felett, ahol évtizedek óta jóban-rosszban összegyűltek bányászaink, ott tornaparádét, birkózást, lepényevést ezüstkoronáért, amerikai árverést, konfetti-csatát, virágpostát és táncmulatságot rendeznek, melyhez a hírneves Keiser-zenekar szolgáltatja a zenét. Ételről és itálról Kner Józsefné, Schiffer vendéglősök gondoskodtak, ívó edényt mindenki vitt magával ...”

A György-akna melletti erdő észak-nyugati része sokáig volt a pécsszabolcsiak pihenő és találkozóhelye. Az 1893. évi általános sztrájk idején ide menekült a bányászok egy része, majd a Magyarországi Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetsége Mecsekszabolcsi Helyi csoportja itt rendezte ünnepségeit, gyűléseit, 1921 után a május elsejei és a Borbála-napi ünnepségek színhelye volt. Borbáláról rendkívül gazdag irodalom áll rendelkezésre.⁸

⁶ BAMA - <https://www.bama.hu/helyi-ertek/postabontas/a-banyasznap-nem-szunt-meg-irja-olvasonk-2011027/>

⁷ Huszár Zoltán (2003): Az első Dunagőzhajózási Társaság (DGT) munkaszervezete, munkakultúrája a vállalat Pécs környéki bányavidékein a 19-20. század fordulóján. In.: A társadalomtörténet-írás helyzete hazánkban. Ipar és társadalom a 18-20. században. Hajnal István Kör – Nógrád Megyei Levéltár – Budapest Főváros Levéltára, Salgótarján – Budapest,

⁸ Pl. Hála József- Landgraf Ildikó (2001) Magyarországi bányászmondák, Rudabánya, Érc- és Ásványbányászati Múzeum, 2001, ISBN 963-00-7220-3, Mátrai János (1941) Védő és segítő szentjeink. Szent István Társulat. Budapest. 1941. 8. oldal, Dallos Ferencné (2010) Szent Borbála, a bányászok és kohászok védőszentje. Montan-Press. Budapest.

Szent István és Szent Prokop

Ismertek a bányászok más védelmezői is: Dániel próféta (Csehország, Svájc), Szent István⁹, Szent Kelemen (Észak-Magyarország) és Szent Prokop.¹⁰ A magyar bányászatban a nemzeti bányásznapi megteremtése érdekében Szent István személye is felmerült – az első ilyen ünnepet 1893-ban Szászvároton tartották meg. Több kezdeményezés, tudományos magyarázat kísérte a bevezetés útját, Tatabányán, a nógrádi bányavidéken és több helyet is tartották, de ezek nem tudták a Borbála ünnepet felváltani. A nógrádi bányavidékre betelepülő cseh és morva bányászok hozták be a Szent Prokop tiszteletet (július 8.). A nógrádi szénmedencében egyidőben a Prokop-ünnep volt Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. bányászainak központi ünnepe. Neve nem szerepel a 14 védőszent sorában. Ünnepe július 8-án (általában a július 4-ét követő vasárnapon) tartották. Több Szent Prokopról van ismeretünk, közülük a sázavai Szent Prokop (Chotouň Chrášťany), kb. 971 – Sázava, 1053. március 25.) a 13. századból ismert, aki a 19. században lett a nógrádi bányászok egyik védőszentje. Idővel a Salgó már nem akart két ünnepet támogatni meg a Prokopius tisztelet az idők folyamán oly mértékben csökkent, ahogy az eredeti bányászság fogyott), így az ünnep elhalt.

A Borbála nap ujjaélesztése

1951 után az ünnep nem szűnt meg – sajátos helyzet állt elő. A vallásellenes állam és a kommunista párt le akarta választani a bányász ünnepet a Borbála napról, de ez nem sikerült. A nap szelleme, megtartása ellen sokféle intézkedés történt. Elitélő szemináriumi foglalkozás, egyfajta ellenségkép kialakítása, személyeskedő megítélés, ellenprogramok szervezése a Borbála napra – a legváltozatosabb formák kerültek elő. Végtelen ítéletek születtek a nap hiteléről – de ezek többsége elhalt a bányászok részben közömbössége részben belső és külső ellenállása okán. A nyílt Borbála ellenesség 1956-ig fellelhető, ezután egyre kevesebb nyomát találjuk, bár nagyobb ünneplésre még csak ritkán került sor. Külön tanulmányt érdemelne a bányászszakszervezet viszonya az ünnephez, mely számos fordulattal az erőteljes tagadás és elfogadás végletei között jellemezte a folyamatot. Hasonlóan a bányavállalatokéhoz, amelyek az ott dolgozók történeti és múlttisztelő ismereteitől meg személyiségüktől meghatározottan viszonyultak a Borbála naphoz.¹¹ A Borbála tisztelet az idők folyamán egyre több néprajzi, művészettörténeti, bányász hagyomány feldolgozás tárgya lett¹². Bár a bányavidékek új bányászai kezdetben alig tudtak a bányászünnepekről, a törzsökös „régik” bányászok azonban számon tartották a Borbála napot. A bányavidékeken a kommunista, „munkásmozgalmi” igyekezet széleskörű propagandát és agitációt folytatott a Borbála ünneplés ellen, de ennek eredménye igen változatos volt. Hivatalosan nem ünnepeltek, de a vallási körbe „áttolt” szakmai megemlékezést sok helyet megrendeztek. Hallgatólagosan tudomásul vették, majd mindenütt voltak megemlékezések. Mindenekelőtt a bányavidékek templomaiban megtartották a Borbála miséket, amin mindig voltak részvevők. Ezek az alkalmak esetlegesen még vállalati támogatást is kaptak – nyilvánosan vagy hallgatólagosan elismerve az ünnepet. Mivel sem a bányászszakszervezet sem az OMBKE szervezetei „központilag” nyíltan nem foglaltak állást a Borbála nappal kapcsolatban – a szakmai „béke” érdekében – maradt a felemás állapot. A Borbála nap megünneplése, a Borbála-kultusz, mint bűvópatak, jelen volt az ünnepek között. A „hivatalos” és nem hivatalos két ünnep egymás mellett élése állandó feszültséget okozott, melyet a vállalatok igyekeztek megoldani több-kevesebb sikerrel.

A Mecseki Szénbányák felszámolási helyzetében is felmerült a vállalat bekövetkező megszűnése esetén a Bányásznapi kérdés. Egyes véleményezőik szerint a Bányásznapi eltörlésre kerül, újra Borbála nap lesz a bányászünnep, amit a vállalat közvéleménye nem igen akart elfogadni, a párt- és

⁹ Aknaszlatinai György Albert (1937) Szent Borbála-Szent István. BKL. 1937. 236-237.

¹⁰ dr. Szvircsek Ferenc Prokop ünnep – Szent és profán ünnepek.

<https://dornyaymuzeum.hu/banyaszati-kiallitohely/prokop-unnep-szent-es-profan-unnep/>

¹¹ A mecseki szénbányász OMBKE csoport rendszeres szakmai tanulmányútjain (Ausztria, Lengyelország, Németország, NDK) dr. Radó Aladár titkár szervezésében mindig alkalom adódott néhány főnek egy-egy Borbála emlékhely megtekintésére, volt jezsuita iskolatársakkal való találkozásra, eszmecsere.

¹² Andrásfalvy Bertalan (1989) Szent Borbála tisztelete a bányászok körében. In: Bányászat a dr. Szabolcs Lajos (Mecseki Szénbánya) Mecsekben. Mecseki Bányászati Múzeum, Pécs, 1989. 147-162. (Múzeumi füzetek 2.), Szirtes Béla (1999) Emlékek a pécsi bányatelepek hétköznapjaiból. Pécsi Szemle. 2. évf. tavasz / 1999. 57-68.

a szakszervezet pedig ragaszkodott a Bányásznapi megemlékezés megtartásához. A vezetés valamiféle állásfoglalásról tájékozódott. A Borbála nap hivatalos, vállalati programba illesztése kapcsán Pécsen 1989 januárjában a párt- és a szakszervezet meg a vállalatvezetés vitája odáig vezetett, hogy központi állásfoglalást kértek a Borbála nap ünnepevel kapcsolatban. Mivel egyetlen fórum sem válaszolt, a Borbála nap hitelére vonatkozó történeti véleményre kérték fel Gergely Ernő történészt, megerősítendő a nap jelentőségét és megünneplhetőségét. A Bányásznapi filozófiai és gyakorlati kérdését veti fel a lap szerkesztője, amikor a kettős ünneplésről szól.¹³ A szerkesztői cikk a kettős ünneplés alakulását és megtartásának lehetőségét elemzi, arról, hogy „...akkor most mikor legyen? A BDSZ foglaljon állást, mert idén szeptember első vasárnapján lesz a Bányásznapi, de jövőre már (csak?) Borbála napot ünneplünk”. A felvetésre és Gergely Ernő tanulmányára nem volt válasz, de a bekövetkező események a változások mentén meghozták a megoldást.

A védőszent több évtizedes kihagyás után felelevenítendő kultuszának újjáélesztése érdemi megvalósítók kezébe került. Csath Béla okl. bányamérnök szervezésével bizottság alakult, amely az OMBKE vezetésének támogatásával megteremtette egy 1989. december 4-i Borbála ünnepség méltó körülményeit. Megjegyezzük, hogy a Borbála tisztelet nyilvánosságának megteremtése egyes emlékezők szerint 1980-ban, a Miskolci Egyetem bányász mérnök hallgatóinak kezdeményezésére történt és az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület támogatásával került ismét bevezetésre.¹⁴ Ténylegesen – néhány erőltetett korábbi kezdeményezés után – Csath Béla, az OMBKE Történeti Bizottsága vezetője¹⁵ volt az, aki 1989-ben megkezdte a december 4-i Borbála napi megemlékezés hivatalos útra irányítását. Az persze véleményem szerint nehezen elképzelhető és hihető, hogy érdemes magyar bányászok, bányamérnökök csak ekkor és egy németországi (Eisenerz) útjuk során (1988) ismerték volna fel a Borbála tisztelet létezését, hisz az OMBKE vezetése és maguk is megélhették a kultusz jelenlétét a bányavidékeken, a történeti feldolgozásokat is ismerniük kellett. Talán inkább az a felismerés fogalmazódott meg az eisenerzi út részvevőiben, hogy a változás sodrában miképp és hogyan lehetne megszervezni a Borbála nap megünneplését, hogyan lehet elfogadott, hivatalos ünnepnek iktatni a Borbála-napot? Erre szerveztek meg – immár az OMBKE vezetés támogatásával – egy Borbála- szakmatörténeti konferenciát (1989. december 4.) a Központi Bányászati Fejlesztési Intézetben és ünnepi szentmisét gazdag kíséreműsorral a városmajori plébániatemplomban. A misét Lampert Zoltán plébános tartotta. A konferencián dr. Petrassy Miklós vezérigazgató bevezetője után Bircher Erzsébet, akkor a soproni Központi Bányászati Múzeum tudományos munkatársa, ma igazgatója és dr. Molnár László, a Központi Bányászati Múzeum igazgatója tartottak Borbáláról előadásokat. A rendszerváltás sodrában ez az ünnepi alkalom nyitotta meg a Borbála nap megünneplésének új korszakát. A bányavállalatok küldöttségei is megjelentek az ünnepi alkalommal.

A Mecseki bányászata delegációval képviseltette magát: Huszár Zoltán történész (a Pécsi Bányászati Múzeum első, akkor kinevezett igazgatója), Dravec József (Mecseki Ércbánya), Jerney Miklós (Mecseki Ércbánya), dr. Szabolcs Lajos (Mecseki Szénbánya), dr. Krisztián Béla OMBKE Mecseki Szénbánya). A Mecseki küldöttei az oltár körül helyezkedtek el - Davy-lámpákkal és az ereklye régi Szent Borbála bányászszászlóval (1895) megtisztelve a Borbála napot. A Lettország kisautóbuszt a MÉV akkori igazgatója, Varga Mihály okl. bányamérnök biztosította. A részvétel meglehetősen visszhangot keltett – az óvatosság mellett több volt a közömbös és kritikus véleményező¹⁶. A rendezvény korszakot lezáró szellemiséget tükrözött, utat nyitva a változtatásnak. 1989 december 4-e a bányász rétegg kultúra gazdagodásának jelentős eseménye volt harmincegy évvel ezelőtt, megteremtve a kettős bányásznap egységét, megünneplését.

A bányászat szerkezetátalakításának utolsó korszakát élte akkor. Az ágazat megint történelmi helyzetbe került – a kormányzat méltányolva az ágazatot és a bányász hagyományt, új törvénykezésében megerősítette a két jeles napot, ezeket törvénybe iktatta.

¹³ Gergely Ernő (1990) Adatok Szent Borbála tiszteletének kialakulásához. Gergely Ernő Mecseki Bányász. 1990 július 4. 12-13.

¹⁴ <https://szerkeszto.gportal.hu/gindex.php?pg=35247701>

¹⁵ Csath Béla (2020) A szent Borbála megemlékezés hiteles története. 30 évvel ezelőtt történt a Borbála-napi megemlékezések elindítása. BKL Bányászat. 2020.1. 153.évf.1.sz. 24-26.

¹⁶ Krisztián Béla (1995) A Mecseki Szénbányák OMBKE szervezetének története. Kézirat.

Az 1993. évi XLVIII. törvény, a Bányatörvény VI. rész. A bányászok erkölcsi és anyagi megbecsülése című rész kimondja:

„Bt. 49/A. §. 470 (1) A szakmai hagyományoknak megfelelően minden év szeptemberének első vasárnapját „Bányásznapi” és december 4-ikét „Borbála-napi” címén ünneplik meg az ország bányászai. (2) A bányászok egyedülálló szakmai hagyományaik és megkülönböztetett munkájuk elismeréseként jogosultak a bányász díszegyenruha viselésére és saját himnuszuk használatára”.

A Magyar Bányászati Szövetség feladatként határozza meg: „A Magyar Bányászati Szövetség jogállása, célkitűzései kapcsolatrendszere a hazai bányászat érdekérvényesítésében” cím alatt „A bányászat társadalmi megbecsülésének erősítése, PR tevékenység, A bányászat törvényben deklarált ünnepeinek megrendezése a társ szervezetekkel közösen (Bányásznapi és Szt. Borbála napi országos központi ünnepei). A bányászatban kiemelkedő tevékenységet végzők állami, miniszteri kitüntetésének előkészítése. Új MBSZ kitüntetések: a „Magyar Bányászatért” szakmai érdemérem; a „Magyar Bányászatért” ezüst és arany emlékérem, valamint az MBSZ jubiláló tagjainak a jubileumi plakett adományozása; Együttműködés a BKL Bányászat kiadásában”.

1993-ban a Magyar Köztársaság ipari minisztere megalapította a „Szent Borbála-érmét”, melyet azóta minden évben az érdemes bányászati tevékenység elismeréséért osztanak ki.

A bányászszakszervezet gazdag szakmai múltja és számottevő kulturális hagyományai között kiemelkedő feladatának tartja a hagyományápolást. A művelődési tevékenységet, meg az egyre szélesebb körű bányász hagyományörzési feladatokat a BDSZ által alapított Országos Bányász Kulturális és Hagyományörző Szövetség irányítja. A Bányász Kultúráért Alapítvány a művelődés és a kultúra területén, az intézmények kiemelt programjaihoz, az amatőr művészeti együttesek munkájához, a zenekari események rendezéséhez nyújt segítséget, támogatást. A Bányászokért Alapítvány a bányász hagyományörzés, az ezzel kapcsolatos rendezvények és kiadványok támogatásával segíti hagyományok ápolását. Minden év szeptemberének első vasárnapján a Bányásznapot, december 4-én pedig Szent Borbálát, a bányászok védőszentjét ünnepljük. A bányászokat a világban és Magyarországon is a társadalom megkülönböztetett figyelmé és megbecsülése övezi. Az elmúlt század utolsó évtizede a Borbála-kultusz új virágkorát hozta hazánkban. Ma számos program viseli a nevet, szervezetek, egyesületek vallják magukénak. Országosan számos szervezet, egyén gondoskodik az ünnepek fennmaradásáról. Így pl. a Pécs melletti Vasasi Szent Borbála Egyesület (elnöke Ruzsicsics Ferenc) 2015 decemberében alakult, hogy a vasasi bányász múltat ápolja. Mára kiterjedt kapcsolatokkal, Bányásparkkal, rendezvényekkel gazdagítja bányász kultúránkat.

A Borbála-napi/napok jelentőségét emeli az általa generált társadalmi hatásrendszer, melyről lapjaink, a BKL Bányászat meg a Bányamunkás rendszeresen beszámolnak. A szakmák közül a bányászat az egyedüli, amelyet törvénybe iktatottan két jeles nappal tartunk számon. A Borbála - jelenség figyelemre méltó – írja Tóth János – „mert egybeesik a bányászat és a bányászok társadalmi megbecsültségének gyors hanyatlásával. Talán az is kifejeződik ebben, hogy a bányászok az utóbbi évtizedek keserű csalódásai után már csak az égiektől várhattak/várhatnak segítséget.”¹⁷

Az 1989-es történelmi és politikai változások a társadalom számára számos területen hoztak megújulást. Ismét megjelenhettek az 1989 előtti korszak szelektív kultúrpolitikájával szemben azok a társadalmi tevékenységek, amelyek valós értékekhez és emberi érzelmekhez kötődnek. A Borbála kultusz jegyében avattak Komlón a Komlói napok keretében 2011-ben komlói bányász Borbála zászlót. Ennek példája a bányász kulturális örökség védelme és megőrzése érdekében kinyilvánított hagyományfenntartás, a 31 éve hivatalosan ünnep Szent Borbála-napi¹⁸.

¹⁷ Tóth János (2017) Szent Borbála hagyományai. Természettudományi Közlemények 148. évf. 1. füzet. 35-37.

¹⁸ Megnyílt a megújított mecseki bányászati kiállítás Pécsen. ÚJRA LÁTOGATHATÓ A HÁNYATTATOTT SORSÚ TÁRLAT. <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/kerekasztal-beszelgetes-csaladi-nap-pecsen-programozon-a-toresvonalak-kiallitasban>

Irodalom

- Aknaszlatinai György Albert: Szent Borbála-Szent István. In: BKL. 1937., 236-237.
- Andrásfalvy Bertalan: Szent Borbála tisztelete a bányászok körében. In: Bányászat a Mecsekben. Mecseki Bányászati Múzeum, Pécs, 1989. 147-162. (Múzeumi füzetek 2.)
- Baráth Lajos: Sortűz. Magvető, Budapest 1971.
- Csath Béla: A szent Borbála megemlékezés hiteles története. 30 évvel ezelőtt történt a Borbála-napi megemlékezések elindítása. In: BKL Bányászat. 2020.1. 153.évf. 1. sz. 24-26.
- Gergely Ernő: Adatok Szent Borbála tiszteletének kialakulásához. Gergely Ernő Mecseki Bányász. 1990. július 4. 12-13.
- Huszár Zoltán: Az első Dunagőzhajózási Társaság (DGT) munkaszervezete, munkakultúrája a vállalat Pécs környéki bányavidékein a 19-20. század fordulóján. In: A társadalomtörténet-írás helyzete hazánkban. Ipar és társadalom a 18-20.században. Hajnal István Kör – Nógrád Megyei Levéltár – Budapest Főváros Levéltára, Salgótarján – Budapest, 2003.
- Krisztián Béla: A Mecseki Szénbányák OMBKE szervezetének története. Kézirat, 1995.
- Krisztián Béla: Ami már történelem. 2010 augusztusa - megdőlt Sztahanov 1935. évi rekordja. In: Bányamunkás, 97. évf. 4-5. szám Budapest, 2010. szeptember-október
- Rab Ferenc – Békés Sándor – Erb János: Harmincezer bányász. Mikor kap Komló méltó bányászemlékművet? Ünnepe a megye. Bányásznapi. Az NDK bányászkielégítése Hidason együtt ünnepe a helyiekkel. Dunántúli Napló. 1966. szeptember 5.
- Szirtes Béla: Emlékek a pécsi bányatelepek hétköznapijaiból. In: Pécsi Szemle. 2. évf. tavasz / 1999., 57-68.
- Tóth János: Szent Borbála hagyománya. In: Természettudományi Közlöny 148. évf. 1. füzet. 2017., 35-37.

Internet

- A Bányásznapi nem szűnt meg! – írja olvasónk (BAMA) <https://www.bama.hu/helyi-ertek/postabontas/a-banyasznap-nem-szunt-meg-irja-olvasonk-2011027/> Letöltés: 2020. 05. 19.
- „Ha nincs bányá, legyen emléke Emlékezetstratégiák vizsgálata a pécsvasasi bányász közösségben. TDK Pályázat. „Vasbányatelep” jelisével. Kézirat. https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/5423/274_18.pdf?sequence=1&isAllowed=y Letöltés: 2020. 05. 14.
- Megnyílt a megújított mecseki bányászati kiállítás Pécsen. ÚJRA LÁTOGATHATÓ A HÁNYATTATOTT SORSÚ TÁRLAT. <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/kerekasztal-beszelgetes-csaladi-nap-pecsen-programozon-a-toresvonalak-kiallitasban> Letöltés: 2020. 05. 22.
- Szenttamási István Tamás: „A bányá, az volt az életem...” A munkahely hatása az identitás alakulására a szocialista Lyukóbányán. Múltunk, 2007. 2. 83–104. <http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2017/01/szenttamasi.pdf> Letöltés: 2020. 05. 14.
- Szvircek Ferenc: Prokop ünnep – Szent és profán ünnepek. <https://dornyaymuzeum.hu/banyaszati-kiallitohely/prokop-unnep-szent-es-profan-unnep/> Letöltés: 2020. 05. 19.
- Világnapok - Emléknapi - Jeles napok <https://szerkeszto.gportal.hu/gindex.php?pg=35247701> Letöltés: 2020. 05. 22.